دوو وتاری (گۆران سەباح) و سەرنجێکی کورت.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە ئێستادا، جۆرە خوێنەرێك لە نێوەندی ئەدەبی و ڕۆشنبیری کوردی دروست بووە، کە دەشێ بە خوێنەری ڕاگوزەر و سادە و بیرنەکەرەوە، ناوزەدی بکەین. ئەم جۆرە خوێنەرە، کە بەرهەمی شاشەی مۆبایل و تابلێت و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و فەیسبووکە، هێندەی کێنتاکی لەگەڵ بەریەککەوتن لە ئاستی بینیندا هەیە، هێندە خوێنەرێکی بە ڕامان و بیرکەرەوە و تێهزر نییە، چونکە سرووشتی ئەو جۆرە تۆڕانە وایە، کە بە خێرایی تێ دەپەڕن و بابەتی ئێستا بۆ چەند ساتێك دواتر، کۆن دەبێت و دەچێتە پەراوێزەوە. ئیدی بەلایەوە گرنگ نییە بچێتە قووڵایی نووسین و مانا، بەڵکو تەنها ڕاگوزەرانە سەرنج دەدات. سەیر لەوە دایە، توێژی نووسەران و ڕۆشنبیرانیش، هەمان تێڕوانین و بیرکردنەوەیان هەیە و ئەوەندەی بابەتێکی فەیسبووك دەخوێننەوە و سەرنجیان ڕادەکێشێت، ئەوەندە کارەکتەری نێو دنیای کتێب و خوێندنەوەی جددی نین و گەلێك جار و بگرە دەیان جاریش، وا ڕێکەوتووە، پرسیارم لە بارەی وتارێکی گرنگ، کە لە ڕۆژنامەیەك، گۆڤارێك بڵاوبێتەوە، لە نووسەر و وەرگێڕێك کردووە، کە ئاخۆ خوێندوویەتییەوە؟ لە وەڵامدا گوتویەتی:(کە نەمبینیوە و ئاگادار نیم) بۆیە گێڕینەوەی کتێب بە شاشە و فەیسووك، خوێنەری بیرکەرەوە بە ڕاگوزەر و سادە، گرفتێکی گەورەی دنیای ڕۆشنبیری ئێمەیە ،کە هەرە دیارترین دەرهاوێشتەی، پاشەکشەی خوێنەری جددی و پەراوێزخستنی دەیان و سەدان کتێبی مەعریفی گرنگە لە نێوەندەکەدا، کە تێ دەپەڕن بە بێ ئەوەی خوێندنەوە و هەڵسەنگاندیان بۆ بکرێت. لێرەوەش ئێمە بەر جۆرە خوێنەرێك دەکەوین، کە تاقەتی خوێندنەوەی بابەتی درێژ و قەسیدەی شیعری نییە، بۆیە پتر بابەتە کورت و ڕاگوزەرەکان، دەبنە جێگەی سەرنجی. لەو ڕوانگەیەوە، گەلێك جار، بەر دەستەواژەی درێژدادڕی لە نووسین دەکەوین و پاساویشمان ئەوەیە، کە خوێنەری ئێستا خوێنەری بابەتە کورت و پوختەکانە و دەیەوێت بە کەمترین وشە، زۆرترین واتا و مەبەست بزانێت. هەڵبەتە، درێژدادڕی لە نووسین و بە تایبەتیش لە ڕۆماندا، بابەتێکی تازە نییە، من خۆم وەك خوێنەرێك، ساڵانێکە قسە لە سەر ئەو بابەتە دەکەم و دەیان وتار و ڕەخنەشم لەم ڕووەوە لە ڕۆمانی کوردی

گرتووە، کە خوێنەر دەتوانێت بۆ زانیاریی زیاتر، بگەڕێتەوە سەر ئەرشیفی بەشی ئەدەبی ماڵپەڕی سەنگینی دەنگەکان.

یەکێك لە هونەرەکانی زمان، چڕکردنەوە و پوختکردنەوەی دەربڕینە، بەو مانایەی ئەوەی بە چەند دێڕێك دەوترێت، دەکرێ کورت بکرێتەوە بۆ چەند وشەیەك. بە داخەوە درێژدادڕی بۆتە یەکێك لە خاسیەتە هونەرییە نا ئستاتیکییەکانی، بەشێکی زۆر لە دەقی چیرۆکنووسان و ڕۆمانوسانی ئێمە، بەو مانایەی ئەوەی بە وشەیەك دەگوترێت، ئەوان دەیکەنە دێڕێك و ئەوەشی بە دێڕێك دەگوترێت، ئەوان دەیکەنە پەڕەگرافێك، کە سەرەنجام ئەو درێژدادڕییە لە زمان، چڕ و جوانی دەقەکە کاڵ دەکاتەوە. بەڵام هەموو درێژدادڕییەك ناچێتە ئەو خانەوە، چونکە گەلێك جار دریژکردنەوە، بە ئامانجی نیشاندن و شرۆڤەکردنی زیاترە، بۆیە دەبێت جیاوازی لەم ڕووەوە بکرێت بۆ نموونە:
(دەیان کیلۆمەترو شارو گوندم بڕیوە) کە شار و گوندت بڕی، مانای وایە کیلۆمەترت بڕیوە، ئیدی یەکێکیان پێویست نییە، ئەمە درێژدادڕییە، بەڵام کاتێ دەگوترێت:_(دەیان شار و گوندم بڕیوە و لە هەندێکیشیان دابەزیوم) ئەمە مانایەکی دیکە دەدات و ناچێتە خانەی کاوێژکردنەوەی وشە و پەڕەگراف. بۆیە هەڵەیە، هەموو درێژکردنەوەیەکی نووسین، بە درێژدادڕی بزانین
لەوسۆنگەیەوە، وەك خوێنەرێك دەمانەوێت، هەڵوەستەیەك لە ئاست وتارێکی (گۆران سەباح) لە بارەی ڕۆمانی (داگیرکردنی تاریکی) بەختیار عەلی بە ناوی (خەم لە داگیرکردنی تاریکی) دا بکەین، کە ماوەیەك لە مەوەبەر ، لە ماڵپەڕی دەنگەکاندا بڵاو بووەوە. بێگومان لە وەدا هاو بۆچوونی ئەوم، کە بەختیار عەلی، یەکێکە لەو نووسەرانەی کە هیچ بایەخێك بە زمان و ڕێنووس نادات و تەنانەت لە زۆربەی ڕۆمانەکانیشیدا، ڕێنووسی کوردی دەشێوێنێت. وشە هەیە، دەبێ بە جیا بنووسرێت، ئەو بە لێکدراوی دەینووسێت، وشە هەیە سادەیە، ئەو بە ناسادەی دەزانێت، ئەمەم گەلێك جار لە نووسینە ئەدەبیەکانی کەوتۆتە بەرچاو. دەریاس و لاشەکان، پڕە لەم هەڵانە و کاتی خۆشی لەو بارەوە ڕەخنەمان لێگرت و وتارەکەشمان لە هەمان ماڵپەڕ ماوە، وەلێ ڕەخنەگرتن لە بەختیار عەلی، چونکە وەك بڤەیەك لە نێوبەشێکی زۆر لە خوێنەرە هەمووەکی و پۆپۆلستییەکانی دەبینرێت و هەم خوێنەرانی و هەم خۆشی ڕەخنەگرانی نووسینەکانی بە جاهل و نەخوێندەوار دەزانێت (ئەمە وێرای ئەوەی هەر باوەڕی بە ڕەخنەی زمانەوانی نییە و لە کتێبی ئایدێلێژستیشدا، زۆر بە کەمی و بێ بەهایەوە دەڕوانێتە ئەو جۆرە لە ڕەخنە و ڕەخنەگرانی) ئیدی زۆر

ئەم ڕەخنانەی بەڵاوە گرنگ نییە. بۆیەشە بەردەوام لە سەر ڕیتمی هەمان هەڵەکانەوە دەڕوات، لەوە دا هاوبۆچوونی نووسەرم، بەڵام ئەمە بەو مانایە نایەت، کە بۆچوونەکانی شرۆڤە نەکەین و ئەو هەڵانەی دیاری نەکەین کە خۆی تێی کەوتووە لە کاتێکدا گوایا بۆ بەختیار عەلی، ڕاستکردونەتەوە. چونکە نووسین بە گشتی کە بڵاوکرایەوە، دەبێتە بەشێك لە دنیابینی و تێگەیشتنی خوێنەر. ئەم نووسینەی گۆران سەباح کە لە بارەی ڕۆمانی داگیرکردنی تاریکییە، لە چەند بەشێك پێکهاتووە، ئێمەش وەك خوێنەرێك، تەنها لە بارەی کۆمێنتەکانی ئەو دەربارەی ڕۆمانەکە، سەرنجەکانمان دەخەینە ڕوو.

زمان و ڕێزمان:_

نووسەر لە نووسینەکەیدا، چەند پەڕەگرافێکی لە ڕۆمانەکە هێناوەتەوە و وەك نموونەی ناشارەزایی بەختیار عەلی، لە ڕووی ڕێزمانییەوە پیشانی دەدات. ئەوەی لێرەدا گرنگە باس بکرێت ئەوەیە، کە بە داخەوە نووسەر بە ئارەزووی خۆی، مۆنتاژی ئەو پەڕەگرافانەی کردووە و کورت و پوختی کردوونەتەوە، بە مەبەست بێ، یان لە بێ ئاگاییەوە، ڕستە و دەربڕینەکانی قرتاندووە. کە ئەمەش ڕاستەوخۆ بۆتە هۆی شێواندنی لایەنی زمانەوانی و مانایی ڕۆمانەکە. لە زمانی کوردیدا، سەدان وشە و ڕستە بە بێ گرێدانەوەیان بە پەڕەگرافەکانی پێشوو و دواتری خۆیان، یان مانا ناگەیەنن، یان مانا دەشێوێنن. بۆیە گرنگە نووسینی چەند پەڕەگرافێك، وەك یەکەیەکی بابەتی و زمانەوانی و ئۆرگانیکی، بە سەر یەکەوە تەماشا بکەین و بیانخوێنینەوە، نەك ئەوەی مەبەستمان بوو بینووسین. دروست وەك ئەوەی کە هەندێك دەیانەوێت خوێندنەوەیەکی پێچەوانە بۆ ئەو ئایەتە پیرۆزە بکەن کە دەڵێت:(نزیك نوێژ مەکەونە کە ئێوە مەستن) تەنها بەشی یەکەمی ئایەتەکە وەردەگرن وبەشی دووەمی فەرامۆش دەکەن. لە نووسینەکەی (گۆران سەباح) یشدا، بەر تێگەیشتنێکی دیکەی جیاواز بۆ ڕۆمانەکە، لەوەی ڕۆماننووس نووسیویەتی دەکەوین. ئێمە بۆ ئەوەی بە وردی ئەمە بخەینە ڕوو، ئەو پەڕەگرافانە ئەو نووسیویەتی، دەیاننووسینەوە و دواتریش بەراوردی پەڕەگرافەکانی نێو ڕۆمانەکەی دەکەین، ئەو کات دەردەکەوێت کە ئەوەی ڕۆماننووس نووسیویەتی ڕاستە یاخود هەڵە بۆ نموونە:

- لا10 نووسیویەتی:(عیسمەت هەستی بە گۆڕان و ترس نەکرد) بەڵام لە ڕۆمانەکەدا وەها نەنووسراوە، بەڵکو دەڵێت:(هەستی بە گۆڕانکارییەکی ناوەکی گەورە نەکرد) واتا وشەی ترسی تێدا نییە.

- لا 12 نووسیویەتی:(کاتێ بەڕێوەبەر دێتە لای دەڵێ ئەو ترسەی نەمابوو) بەڵام لە ڕۆمانەکەدا وەها نووسراوە:(عیسمەت ئێستا ئەو ترسەی دەم و بەیانی نەمابوو) چەند جیاوازی هەیە لەگەڵ ئەوەی نووسەر نووسیویەتی.
- لا 19 نووسیویەتی:_(عیسمەت ترسی دوێنێی نەمابوو) ئایا ئەم سێ پەڕەگرافە، هیچ پەیوەندییەکییان بە یەکترییەوە هەیە؟ ترسی دوێنێ، دەبێتە ترسی ئێستا؟ بە پێچەوانەوەش؟ بۆیە هیچ هەڵەیەك لەو دەربڕینانە نییە.
- لا 19 نووسیویەتی:(کابرایەك بەیانی لە خەو هەستێت و زمانی خۆی بیر بچێتەوە ، چۆن دەستی دەچێتە تراشینی ڕدێن و بەرچایی) نووسەر، ڕەخنەی توند لە بەختیار دەگرێت کە چۆن نووسیویەتی (لە خۆشتن هاتەدەرە) وا بزانم، مافی ئێمەشە وەك خوێنەرێك لەو بپرسین بە ڕاست (دەست دەچێتە ڕدێن تراشین؟) بەڵام با لەوە گەڕێین، بزانین ڕۆمانووس چی نووسیوە:(دەمێك وەك مەخڵوقێکی تەواو بێ سەر و زمان هەڵسا لەخەو) سەرنج لە جیاوازیی واتایی لە هەردوو دەربڕینەکە بدەن. ئەوەی گێران نووسیویەتی، عیسمەت دوای ئەوەی بە ئاگا دێت زمانی خۆی بیر دەچێتەوە، واتا کرداری بیرچوونەوەکە پاش بە ئاگاهاتنە کەیە، بەڵام ئەوەی ڕۆمانووس دەلالەتی ئەوە ئەگەیەنێت کە عیسمەت بەر لە بە ئاگاهاتنی لە خەو، هەست دەکات مەخڵوقێکی بێ سەرو زمانە، کە لێرەدا کردارەکە پێش بە ئاگاهاتنەکەیە.
- لا 25 نووسیویەتی:(لە سەرەتای بەشەکە مێژووی نووسیوە، کە چی دواتر دەڵێ بەیانییەك، بەختیار عەلی بیری چۆتەوە پێشتر چی نووسیوە) دیارە لای نووسەر، زەمەن تەنها دەم و ساتێکی دیاریکراوی هەیە، با بزانین لە ڕۆمانەکەدا چی نووسراوە:(27 ی تەمموز، دوو هەفتە بوو عیسمەت ئێکتای گەیشتبووە ئەنکەرە، بەیانییەك لە سەر دەنگی ژاوەژاوەی سەربازە تورکەکان بە ئاگاهات) ئایا دوو هەفتە و بەیانی، هیچ پەیوەندییەکییان بە یەکترییەوە هەیە؟ مەگەر بەیانییەك، مانای بەیانییەکی ڕۆژێك لە ڕۆژەکانی ئەو دوو هەفتەیە ناگەیەنێت؟ دواتریش، دوو هەفتەیەك بە مانای پێش بەرواری بیست و هەفتی تەمموز دێت، نەك هەمان ڕۆژ و هەمان بەیانی وەك ئەوەی نووسەر تێی گەیشتووە.
- نووسەر نووسیویەتی:(عیسمەت ئێکتای، دەمێك بە ناوی عیسمەت و دەمێکیش بە ناوی ئێکتای ناوی دەبات، خۆ لە گێترە و خۆڕایی نییە بۆ سەر لە خوێنەر دەشێوینی) ئەمە هیچ هەڵەیەکی تێدا

نییە، چونکە لە زمانی تورکیدا، ناوهێنانی باوك ڕێسایەکی زمانی باوە بۆ نموونە: ئەحمەد داود ئۆغلۆیە، کەچی دەگوترێت (داود ئۆغلۆ) ، یاخود (ڕەجەب تەیب ئەردۆگانە) کەچی دەگوترێت:_(ئەردۆگان)، یاخود (سەلاحەددین دەمیرتاش) ە، بەڵام (دەمیرتاش) بە تەنها دەگوترێت.

- نووسیویەتی:(لە بەشی 30، ئەفسەری چاودێر بە تاریق دەڵێت کە کوردەکان ئیش ناکەن، کەچی دواتر دەڵێت کارەکە بە باشی دەکەن) بە داخەوە نووسەر، مۆنتاژی بۆ نووسینەکەی بەختیار عەلی کردووە، ئەم دوو دەربڕینە کە لەو بەشەدا هاتوون، زۆر جیاوازن لە یەکتری، با بزانین لە ڕۆمانەکەدا چی نووسراوە:(تاریق ئاکانسۆ بە ئەفسەری چاودێری گوتبوو، تەرجومانێکی تورکی بۆ بهێنێت تا بتوانێت لەگەڵ هەندێك لە گیراوەکان قسە بکات ئەفسەرەکە گووتی گەورەم، کێشەی ئێمە لەم ناوچەیە ئەوەیە، هیچ تورکێکمان نییە ئەم زمانە بزانێت، خەڵکی ناوچەکەش بە خۆشحاڵییەوە ئەم کارە ناکەن، هەر کات تەرجومانێك دەگرین، پاش ماوەیەك بە ناوی ئیش و کارەوە هەڵدێت و ون دەبێت، زۆربەیان کاری تەرجومانی بۆ تورك، بە کارێکی قێزەوەن و ناشرین دەزانن، پێیان باشە سەری خۆیان هەڵبگرن و مەملەکەتەکە جێبهێڵن، لەوەی ببن بە تەرجومانی ئێمە.) بێگومان لێرەدا کارەکە (تەرجومان) کردنە و دیارە کە نایکەن، بەڵام بابزانین کارەکەی تر کە زۆرباش دەیکەن چییە؟ ڕۆمانووس نووسیویەتی:_(بەڵام گەورەم کارەکە بە باشی دەکەن، کوردەکان کاتێ دەبنە خزمەتکار هەموو شتێك بۆ گەورە کانییان دەکەن) مەبەست لێرەدا چییە؟ دیارە دوای ئەوەی دەبنە خزمەتکار، ئەو کات بە باشی کارەکە دەکەن. ڕۆمانووس لێرەدا، مەبەست و مەغزایەکی دیکەی هەیە، کارەکە ئەو کاتە بە باشی دەکەن و ڕادەپەڕێنن، کە بوونە خزمەتکار، دیارە ڕۆمانووس دیدگای تورکە شۆڤێنیی و کەمالییەکانی بۆ کوردەکان، لەو وێنە پڕ شۆڤێنی و ناسیۆناڵییە بەرجەستە کردووە.
- نووسیویەتی:_(ڕۆمانووس لە یەك کاتدا خەستەخانە و نەخۆشخانە و بیمارستانی نووسیوە) هەر کامێکییان بێت ئاسایە، چونکە هەرسێ وشەکە یەك مانایان هەیە، تەنها بۆ زمانی ستاندەرو یەکگرتوو، جۆرێك لە پەرشی دروست دەکات.
- لا 77 نووسیویەتی:_(ڕۆمانووس باسی تیر باران دەکات) لەم لاپەڕەیەدا، بە هیچ شێوەیەك نە وشەی (تیر) نە وشەی (کەوان) بوونییان نییە. هیوادارم خوێنەران سەرنجی بدەن.

- لا 103 نووسیویەتی:_(دیالۆگی وەزیرەکانە، کەچی لە لا 105 دیسانەوە ئەو قسانە دەجویتەوە) بە هیچ شێوەیەك لەلاپەڕە (105) دا، دیالۆگی وەزیرەکان بوونی نییە. تکا لە خوێنەران دەکەم بگەڕێنەوە سەر ئەو لاپەڕەیەی ڕۆمانەکە، بۆ ئەوەی بزانن وایە کە نووسەر دەیڵێت؟ چونکە ئەم لاپەڕەیە، تەنها چوار دێڕ نووسینە، ئیدی نازانم باسی کام دیالۆگ دەکات!
- لا 143 نووسیویەتی:_(تەوقەی کورت و تەوقەی دۆستانە هەڵەیە، دیارە تەوقەی درێژ و دوژمنانەش هەیە) گرفتی نووسەر لەوەدایە، بە پێوانەی ئەندازەیی و پێوانەییەوە لە تەوقەی کورت و درێژ گەیشتووە .تەوقەی کورت، بە مانای ئەوە دێت، ماوەی مانەوەی هەردوو دەستەکە لە نێو یەکتری کەمە، تەوقەی دریژیش، مانای درێژی زەمەنی مانەوەی هەردوو دەستەکەیە لە نێو یەکتری، ئەمە مانای تەوقەی درێژ و کورت، سەبارەت بە تەوقەی دۆستانە و دوژمنانەش، مەرج نییە ئەو کەسەی تەوقەی لەگەڵدا دەکەین دۆستمان بێت، سات وایە لە ناخەوە ڕقمان لێیەتی، بەڵام دەشیدوێنین و دەستی تەوقەکەشی بۆ درێژ دەکەین ئەمە یەکجار زۆرە لە کۆمەڵگەی کوردی.

*نووسیویەتی:(چەند وشەیەکی هەولێری بە کاربردووە، بەڵام زۆربەیان هەڵەن □□□:(لە مێژە) دیارە مەبەستی نووسەر ئەوەیە، کە لە نێوان (لە) و(مێژە) دا سپەیس هەیە بەڵام ئەم وشەیە بە یەکەوە دەخوێندرێتەوە، واتا (لە) بەشێکە لە وشەکە نەك ئامرازی پەیوەندی بێت و لەوانەیە نووسەر لە ڕووی ڕێزمانییەوە وا لێکی دابێتەوە. وشەی (مێژە) بە تەنیا هیچ مانایەکی نییە، بەڵکو بە یەکەوە ماناکە دەدەن، کە واتا هەر چۆنێك بنووسرێت، دەبێ بە یەکەوە بخوێندرێتەوە بۆ نموونە:_

لە مێژە

لە مێژە

لە مێژە

لە مێژە

لە مێژە

لە مێژە

تەنها لە ڕووی ڕێسای نووسینەوە هەڵەیە، دەنا لە ڕووی واتاوە، وشەکە هەمان واتا و مانا دەبەخشێت و بە یەکەوەش دەخوێنرێتەوە.

- لا 45 نووسیویەتی:(ویستی بیر بکاتەوە هەڵەیە، بۆ زمانی کوردی ڕەزیل دەکەی) گۆران سەباح کە دەنووسێت هەڵەیە، پێمان

نالێت هەڵەکەی لە کوێیە؟ چونکە گومانی لەو بۆچوونەی خۆی هەیە. مەگەر مرۆڤ هەزاران جار نالێت:(ویستم بیرێك لە کارەکەم بکەمەوە، بیرێك لە ڕێیشتنم بکەمەوە، ویستم بیرێکی لێ بکەمەوە)

ویستی:ی_ لێرەدا، جێناوی لکاوە بۆ بکەری ڕستەکە دەگەڕێتەوە، واتا ئەو ویستی بیر بکاتەوە، تەنانەت خودی ڕستەکەش ڕستەیەکی تەواوە، چونکە مانایەکی تەواو دەدات و تیایدا کەسێك بە کرداری بیرکردنەوە هەڵدەستێت، بەڵام هێشتا ڕووینەداوە. دواتر ڕۆمانووس نووسیویەتی:_(ویستی بیر لە ئێیزاری ژنی بکاتەوە) ئایا ئەوەی ڕۆمانووس نووسیویەتی، وەك ئەوەیە کە نووسەر دەیڵێت؟

- لا 48 نووسیویەتی:(هیچ مەخلوقێك ناژین، هەڵەیە، دەبێ هیچ مەخڵوقێك ناژیت بێت، ڕۆمانووس وشەی تاك و كۆ لە یەکتری جیا ناکاتەوە) بێگومان لە بارەی مەخلوق و زۆر وشەی تریش، دەکرێ لە یەك کاتدا تاك بن و کۆش بن. بۆ نموونە: وشەکانی (گەل_ کۆمەڵگەدەزگا) لە ڕواڵەتدا تاکن، چونکە هیچ نیشانەیەکی (ان) نییە، بەڵام لە ناوەڕۆکدا ئاماژەن بۆ کۆ. ئەگەرچی نیشانەی نەناسراوی (ێك)، ئاماژە بۆ تاکایەتیش دەگەیەنێت، بەڵام لە زمانی کوردیدا، گەلێك وشە هەن لە دەرەوەی ئەو پێوەرەن. بۆ نموونە:(خەڵکێك، تیپێك، ڕۆژێك) ئەمانە لە ڕواڵەتدا تاکن و هەمان نیشانەی نەناسراویان هەیە، بەڵام لە ناوەڕۆکدا کۆن. وشەی مەخڵوقێك، دەکرێ بە مانای کۆش لێك بدرێتەوە، ئەگەرچی وشەکە پەیوەندی بە تاك و کۆوە لەو ڕستەیەدا نییە. مەخڵوق هەموو زیندەوەرێك دەگرێتەوە و دەتوانین بەشێك لەو مەخڵوقە وەرگرین، بەڵام با بزانین ڕۆمانووس چی نووسیوە و گۆڕان کردوویەتییە چی؟ لە ڕۆمانەکەدا هاتووە:_(هیچ مەخلوقێك لە سەر زەوی، وەك پزیشکەکان هێندە لە دۆخی ئاساییدا ناژین لا48) ئایا (ناژین) بۆ (مەخلوق) دەگەڕێتەوە یان (پزیشکەکان؟) زۆر بە ڕوونی لە ڕستەکەدا ئەوە دیارە کە پزیشکەکان کۆیە و ناژینیش کۆیە. (ین) جێناوی لکاوە، بۆ کەسی یەکەمی کۆ دەگەڕێتەوە، واتا پزیشکەکان ناژین نەك مەخڵوق. دواتریش، ناژین کاری ڕانەبردووە، نەك کرداری تاك و کۆ وەك ئەوەی نووسەر نووسیویەتی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، دەکرێ بە (ناژین) و(ناژیت) بنووسرێت. وەك وتمان هەندێك وشە هەن، لە ڕواڵەتدا تاکن، بەڵام لە ناوەڕۆکدا کۆن.
- لا 55 نووسیویەتی:_ بەختیار عەلی دوانزە ڕۆمانی نووسیوە،

کەچی قسەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لە یەکتری جیا ناکاتەوە وەك:_(لە هەموو جێگەیەك دەیگوت ئەو بە تەنها هیچی پێ ناکرێت، پێویستیم بە مامۆستای تورك هەیە، پێویستیم بە سەربازی تورك هەیە، پێویستیم بە قامچی ژەندرمەی تورك هەیە، پێویستیم بە پزیشکی تورك هەیە، زمانی ئەوانەم بۆ ببێت بە تورکی قسە ناکەن، ئەمانە کەی قسەی ناڕاستەوخۆن؟) نازانم نووسەر دەربڕینی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی لە کوێ هێناوە و داویەتییە پاڵ ڕۆمانووس؟ چونکە لەو پەڕەگرافەدا، نە ڕۆمانووس باسی ناڕاستەوخۆیی دەکات، نە دیالۆگی کارەکتەرەکانیش پێویستی بە دواندنی ناڕاستەوخۆ هەیە. دیالۆگەکە ئەوەیە کە ئێمە نووسیومانەتەوە و دەکرێ خوێنەران بۆ پشت ڕاستکردنەوەی بۆچوونەکانی من، بگەڕێنەوە سەر ئەو لاپەڕەیە، لەلایەکی دیکەوە، ئایا هیچ مەبەست و نیازێکی ناڕاستەوخۆیی لەو گوتنەدا نییە؟ پێویستیم بە هەموو شتێکی تورك هەیە مانای چییە؟ مانای وا نییە ڕۆمانووس ناڕاستەوخۆ باس لە شۆفێنییەتی تورك و بە تورکیکردنی هەموو شتێك دەکات؟ مانای وا نییە ڕۆمانووس ناڕاستەوخۆ پێمان دەڵێت ، ئەگەر تورك نەبیت، هەڵگری گەورەترین و پیرۆزترین شوناسیش بیت، دواجار تۆ هیچ نیت؟ ئەوەی لێرەدا گرنگە ئەوە نییە کە ڕۆمانووس بە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستە وخۆ قسە دەکات، بەڵکو ئەوە گرنگە کە بە تورکیکردنێك لە تورکییا هەموو کایەکانی ژیانی گرتۆتەوە، بە ڕادەیەك ئەگەر تۆ تورك نەبیت، ئیدی بوونەوەرێکی بێ نرخ، بێ ماف، بێ بوودەڵە و بێ هەموو ئەرزشێکیت. دەبوو نووسەر، بە وردی ئەو چەند دێڕەی بخوێندبووایەوە، ئەوکات بۆی دەردەکەوت کە مەبەستی بەختیار عەلی لەو چەند دێڕە چییە.

- لا 175 نووسیویەتی:(عەلی ئیحسان لە سەر لێواری تەختە خەوەکەی دادەنیشت هەڵەیە، چونکە ڕابردووی بەردەوامە دەبێ بە ڕابردووی سادە بێت، واتا عەلی ئیحسان لە سەر لێواری تەختە خەوەکەی دانیشت) دادەنیشت، ڕابردووی بەردەوامی ڕاگەیاندنە و هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە. ئەگەر بە پێی ئەو دەربڕینە بێت کە گۆران نووسیویەتی، ئەوا مانای وایە عەلی ئیحسان بۆ یەکەم جار لەوێ دانیشت، کە مەبەستی ڕۆمانووس ئەمە نییە، هاوکات لە ڕۆمانەکەدا هاتووە:(هەموو شتێك دەکەین بۆ ئەوەی خۆیان بکوژن، ئەوان بۆ ئێمە خەڵکی زیادن، دەزانیت خەڵکی زیاد مانای چی؟عیسمەت چاوانی پڕ دەبوو لە ترسێکی گەورە، مەبەستت چییە مەبەستت چییە کابرای

تەرجومان؟ عەلی ئیحسان لە سەر لێواری تەختە خەوەکەی عیسمەت دادەنیشت، عیسمەت ئێکتای من ناوم عەلی ئیحسان ئاکانسۆیە، ناوەکەم لە بەربکە وا بزانم جارێکی دیکەش پێم وتی) دادەنیشت، هیچ هەڵەکی زمانەوانی و ڕێزمانی تێدا نییە، بەڵکو ئاماژەیە بۆ ئەوەی کە بگێڕەوەی ڕووداوەکان، عەلی ئیحسانی دیوە کە هەمیشە لەسەر تەختە خەوەکەی عیسمەت دادەنیشت.

- لا 203 نووسیویەتی:(کوردەکە بە تاریق دەڵێ تەنیا کرێکارە و شتێکی کەم تورکی دەزانێت، پاشان دەڵێت لە سامسۆن فێر بووە و زۆرباش دەزانێت) لە ڕاستیدا، ڕۆماننووس ئەوەی نەنووسیوە، با بزانین لە هەمان لاپەڕەی ڕۆمانەکە چۆن نووسراوە:(ناوت چییە؟ مەهدی، دەتوانی باش کاری تەرجومان بکەیت؟ من کرێکارم تەنیا شتێکی کەم تورکی دەزانم، ئەویش بە خۆشی خۆم فێر نەبووم، ناچاری و نان پەیداکردن فێری کردووم، بە زۆر کراوم بە تەرجومان) دوای ئەوەی ئەم گفتۆگۆیە تەواو دەبێت، لە پرسیارێکی دیکەدا، تاریق ئاکانسۆ بە مەهدی دەڵێت:_(ئەی ئۆستا چۆن دێتە گوێت؟) مەهدی: (ئۆستا نا دەمێك لە سامسۆن فێری زمانەکە بووم و توانیم لەگەڵ خەڵکی ئەوێدا قسە بکەم) بە هیچ شێوەیەك (زۆرباشەی) تێدا نییە واتا جیاوازە لەوەی گۆران نووسیویەتی.
- لا 211 نووسـیویەتی:([illegible]) [illegible]:(سەر و بیرەیان داوا کرد) واتا (بیرەیان) داوا کردووە نەك (بیرەیەك) سەر، لێرەدا ئاماژەیە بۆ سەری کەسەکان نەك ژمارەی بیرەکان.
- لا 227 نووسیویەتی :_ گێڕانەوە بە زەمەنی ڕابردووە، لە هیکڵا دەبێتە ڕانەبردوو، وەك:_ (ژمارەی قوربانیانی دەستی گورگە بۆرەکان لەم ساڵانەدا هەزاران کەسە، سەد هەزار ئەندامی مەشق دیدەیان هەیە) نووسەر لە کۆی پەڕەگرافەکە، تەنها ئەو چەند وشەی نووسیوەتەوە، خۆزگە کۆی پەڕەگرافەکانی پێشووی ئەم چەند پەڕەگرافەشی دەنووسییەوە ، تاکو خوێنەر بەرچاو ڕوونی زیاتر بێت. ئەگەر بە پێی ئەو نموونەیە بێت کە ئەو هێناویەتییەوە و بڕوای وایە زەمەن لێرەدا ڕابردووە، بەڵام بەختیار کردوویەتییە ڕانەبردوو، ئەوا ئەوەی ڕۆماننووس ڕاستەو ئەوەی نووسەر دەیڵێت هەڵەیە. با بزانین ڕۆماننووس چی نووسیوە:_(سوپا هیچ لادانێکی گەورە، لە بنەماکانی کەمالیزم قبول ناکات، گەر ئەم نەخۆشانە ئازادیش بکرێن و هەر کوردی قسە بکەن، یەك یەکە گورگە بۆرەکان لێرەو

لەوێ ڕاویان دەکەن و دەیانکوژن، ژمارەی قوربانیانی دەستی گورگە بۆرەکان لەم ساڵانەی دواییدا، هەزاران هەزار کەسە، سەد هەزار ئەندامی مەشق دیدەیان هەیە) هیچ بنەمایەکی زمان نییە، باس لەوە بکات، نابێ دەمەکانی ڕابردوو/ ڕانەبردوو، بە یەکەوە بەکار بێن. ئەمە دەگەڕێتەوە سەر ڕەوتی گێڕانەوە و گونجاندنی زەمەن و شوێن و ئاستی گێڕانەوەی ڕووداوەکان. ئەوی ڕۆمانەنووس نووسیویەتی، هیچ هەڵەیەکی ڕێزمانی تێدا نییە، بە پێچەوانەوە، زۆر جوان گوزارشت لە بارودۆخی کوردەکان بە دەستی تورکە فاشییەکان لە ڕابردوو ئێستاشدا دەکات.

هەزاران کەسە

(ە) کاری ناتەواوە بۆ دەمی ڕانەبردووی ئێستا.

مەشق دیدەیان هەیە

(هەیە) کاری ناتەواوی تێنەپەڕی ڕانەبردووە.

وێرای ئەمەش لەم پەڕەگرافەدا، چەندین ڕستەی سەربەخۆ، کە مانای تەواو دەبەخشن، هەن. واتا پەڕەگرافەکە لە چەندین ڕستە پێکهاتووە، کە دەکرێ بە سەربەخۆ بخوێنرێنەوە.

- لا232 نووسیویەتی:([illegible] [illegible] [illegible]):(کاتێك مەتینییان هێنایە بەردەمی تاریق ئەکانسۆ، دەیویست دەم و دەست لەوێدا تیر بارانی بکات) تا ئێرە دیارە، پاشان درێژەی دەداتێ و دەنووسێت:_(لە نزیك ئێوارە تاریق دەچێتە لای مەتین) ئایا دەمەکان هەمەن دەمن لە ڕۆمانەکەدا؟ واتا ئەو کاتەی تاریق دەچێتە لای مەتین، ئێوارە بووە نەك هەمان کات.
- نووسیەتی:_ لە لاپەڕە 307، ڕابردووی بەردەوام بە هەڵە بەکار براوە (نارسین لە سەر دەستی لە ماوەی ساڵێکدا، زمانێکی ڕەوانی کوردی قسەیدەکرد، دەبێ ڕابردووی سادە بێت کوردییەکی ڕەوان فێربوو) با بزانین لە ڕۆمانەکەدا، چی و چۆن نووسراوە:([illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] (: فێربووە _ باش فێر بووە _ زۆرباش فێربووە) هەرسێکیان فێربوونن، بەڵام یەك دنیا جیاوازییان هەیە.

(دەکرد) ڕابردووی بەردەوامی ڕاگەیاندنە، چونکە پێشگری (دە) ی لە پێشە، ئەگەر بمانەوێت بیکەینە ڕابردووی (نزیك) نەك سادە، ئەوا دەبێتە (کرد) بۆیە ئەم ڕستەیەش لە ڕووی دەمەکانی کارەوە، هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە . قسەی دەکرد، ئاماژەیە بۆ زەمەنێك کە ڕەنگە لە ئێستا و داهاتووش قسە بکات، بە پێچەوانەی فێربوو کە کارێکی ڕابردووە. واتا ئارسین وێڕای ئەوەی کە بە کوردییەکی ڕەوان قسەیدەکرد، هاوکات بەردەوامیش بووە لە کرداری فێربوونی زمان واتا هێشتا کۆتایی بە کرداری فێربوون نەهاتووە بۆیە قسەیدەکرد لە ڕووی ڕێزمانییەوە هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە.

- لا 314 نووســـــــیویەتی: ([illegible]: (گریگۆریێس، سەیری دەم و چاوی جەوهەری کردوو دای بە شانیدا، جەوهەر ژیان و ئیڕادەیەك لە تۆ دەبینم، دەمێکە لە کوردانیدا نابینم، لێرە لە ئەستەنبۆڵ دەم و چاوی هەر کوردێك دەبینم، بە جۆرێك تێکشکاو و بارگرانن، تێ ناگەم چۆن ئەو میللەتە هەموو یەك جار و دەستە جەمعی لە غەمدا نامرن! پێ ناچێت دەوڵەتی تورك وازتان لێ بهێنێت، ئەرمەنەکان گەر بە ناویش بێت وڵاتێکی خۆیان هەیە، ئێوە ئەوەشتان نییە جەوهەر هەناسەیەکی قووڵی هەڵکێشابوو، بە غەمەوە پێکێکی هەڵدابوو، بەڵام بە پێکەنینەوە گوتبووی) وەك ئاماژەمان پێ کردووە، نووسەر چونکە لە کۆی چەند دێڕێك، تەنها چەند ڕستەیەکی کورتکردۆتەوە، ئیدی بۆتە هۆی ئەوەی تێکەڵییەك لە ڕووی ڕێزمـــانییەوە دروســـت ببێـــت. بـــە بڕوای نووســـەر،

(هەڵکێشابوو) ڕابردووی دووره و هەڵەیە، دەبوو بە ڕابردووی سادە بێت (جەوهەر هەناسەیەکی هەڵکێشا) لێرەدا، دەبێ بە وردی دیقەت لە تەکنیکی گێڕانەوە بدەین، ئەوکات دەزانین کام دەمی کارەکە ڕاستە. لەو پەڕەگرافەدا، ئێمە لە بەردەم دوو زەمەنی گێڕانەوەین، کە یەکێکییان دووره و ئەویتریش نزیکە، دەکرێ لێرەدا ڕوونتری بکەینەوە، کاتێ گریگۆریێس دیالۆگ لەگەڵ جەوهەر دەکات و دەست دەخاتە سەر شانی، کارەکە ڕابردووی نزیکە، بەڵام کاتێ ڕۆمانووس کە بگێڕەوەی ڕووداوەکانە، ئەو باسەی نێوان گریگۆریێس و جەوهەر بە زەمەنی ئێستا دەگێڕێتەوە، بە زەمانی ئەو کات ئاماژە بە هەناسە هەڵکێشانی جەوهەر دەدات هەڵکێشابوو، ڕابردووی دووری ڕاگەیاندنە و لە ڕووی زمانەوانییەوە هیچ هەڵەیەکی تێدا نییە.

*نووســـــــیویەتی: ([illegible] 1946 [illegible] 1945 [illegible]) [illegible]:

(دەبێ دەوڵەت پەلە بکات لە لە ناوبردنی مێشوولە و مەلاریا) ئەمە مانای وانییە، کە ئەو سەردەمە نەخۆشی مەلاریا باوبووە؟

(دایمە کلێتەیەکی وەك کلێتەی غازی مستەفا کەمال لە سەربوو)

(ئەکادیمیای نەوەی یەکەمی جمهوریەت)

(ماشێنەکە مۆدێلی سیەکان بوو لا 50)

(زۆرینەی خەڵکی گوندەکان، بە دەگمەن ئوتومبێلیان بینیبوو لا 50)

(لە گرامافۆنەکەوە گوێی لە قەوانی گۆرانییە تورکییەکان دەگرت لا57) ئایا قەوان و گرامافۆن، ئاماژە نین بۆ زەمەنێکی کۆن و مێژوویی؟

(جەنابی والی گوتی دەبێ لە ژێر چادردا خەڵك کۆبکەینەوە لا 69) ئەمە مانای وانییە کە هێشتا هۆڵی گەورە و شوێنی کۆبوونەوە بوونییان نەبووە؟

(ساڵی 1978 لەگەڵ هاتنی کابینە تازەکەی ئەجاویددا، وەزیری ناوخۆو وەزیری تەندروستی گۆڕان)

ئەم دەربڕینانە، گوزارشت لە چ زەمەن و کاتێك دەکەن؟ ئایا ئاماژەیەکی مێژوویی و ڕابردوویان نییە؟

تۆن:_

نووسەر لە درێژەی وتارەکەیدا دەنووسێت:(تۆنی نووسین وەك تۆنی

قسەکردنە، بە خۆشی، بە تووڕەیی، بە مۆنی قسەدەکەی نووسینیشی وایە، لەم ڕۆمانەدا تۆنی کارەکتەرەکان یەك تۆنە) بەوەدا دیارە نووسەر جیاوازی لە نێوان (دەربڕین) و (نووسین) ناکات، کە پێی وایە تۆنی نووسینیش وەك قسەکردنە، بە بێ ئەوەی ئاگاداری ئەوە بێت کە قسەکردن، فۆنەتیك و دەنگدارە، نووسین نا فۆنەتیکی و نادەنگییە، بەڵام با سەرەتا بزانین تۆن چییە؟ تۆن، بە مانای کواڵیتی دەنگ، یان ئەو سەدایەی کە لە دەنگەوە دروست دەبێت. ئەم زاراوەیە، زاراوەیەکی مۆسیقییە و لە بنەڕەتەوە پەیوەندەی بە دەنگی ئامێرەکانەوە هەیە. بۆ نموونە: سۆڵۆی کەمان نزمە، سۆلۆی عود بەرزە، لێرەوەش شتێك نییە بە ناوی تۆن، ئەگەر سەرەتا دەنگ نەبێت. کە دەنگ نەبوو، تۆن بە چی دەناسرێتەوە؟ چۆن دەزانرێت تۆنی بەرزە یا نزم؟ مۆنە یا ڕووخۆش؟ کەواتا لە هەموو بارێکدا، تۆن پەیوەندی بە نووسینەوە نییە، بەڵکو کردەیەکی دەنگی و فۆنەتیکییە. لەلایەکی دیکەوە، زمانی دەربڕینی کارەکتەرەکان، زمانی نووسینە کە خوێنەر دەیخوێنێتەوە. خوێنەر کە دیالۆگی کارەکتەرێك، یان تووڕەیی کارەکتەرێك، یان ڕەفتار و قسەکردنی دەخوێنێتەوە، واتا کردەکە خوێندنەوەیە نەك دەنگ و بیستن. دەشێ زمانی نووسینی دەقێك، پێچەوانەی ئەو گوتارە بێت کە لە نێوەڕۆکی دەقەکەدایە. من لێرەدا، چەند نموونەیەك بۆ بەرچاو ڕوونی زیاتری خوێنەر دەهێنمەوە. لە کتێبی (ئەزموون و یاد) ی پشکۆ نەجمەددین-دا، خوێنەر بەر دەیان □وداوی تراژیدی و کارەسات و گێڕانەوەی غەمگینانە دەکەوێت، بەڵام تا ئەو پەڕی چێژ لەو گێڕانەوەیە وەردەگرێت. واتا زمان لەو کتێبەدا، ڕاستە باسی خوێن، دیل کوشتن، زیندان، براکوژی، کوشتنی ژن و پیاو دەکات، بەڵام زمانی گوزارشتکردن و گێڕانەوەکە، لە ئاستێکی هێندە باڵای هونەری و ئستاتیکی دایە، کە سەرباری ئەو کەشە غەمگینییەی لە دوو توێی دەقەکەدایە، بەڵام خوێنەر چێژ لە گێڕانەوە وەردەگرێت. ئەمە بۆ شیعریش هەمان شتە. لە شیعرەکانی (فەرهاد شاکەلی) و(مارف عمر گول)دا، ئەمە هەستی پێ دەکرێت. واتە فەزای شیعرەکان، هەڵگری زمانێکی هێمن و ئارامن. لە شیعری (خۆری زینداندا) زمانێك هەیە هێمن، ئارام ، کە دوژمنان بە نەرمی و بێ دەنگی و خرۆشاوی ڕیسوا دەکات، بەڵام لە شیعرەکانی (شەهید مەلا عەلی) دا، زمانێکی ئەو پەڕی تووڕە و هەڵکشاو دەبینرێت هەر دوو ئەزموونەکەش باس لە کەشی نێو چوار دیواری زیندان دەکەن. ئەمە لە بنەڕەتدا تۆن نییە، ستایلیش نییە، چونکە ستایلی دەق دەگۆڕدرێت، بەڵکو بەرەنجامی ئەو هەستە شاراوە و ئەو بەر یەککەوتنە خودی و هزرییە، کە خوێنەر بە دەقێکەوە گرێ دەدات و لە یەکێکەوە بۆ یەکێکی تر دەگۆڕێت. واتا هیچ خوێنەرێك ناتوانێت، ئیحساسە

دەروونییەکانی خۆی، لە میانەی خوێندنەوەی ڕۆمانێکدا، بکاتە پێوەر بۆ هەموو خوێنەران. دەشێ گۆران سەباح بەو شێوەیە لە ڕۆڵی کارەکتەرەکان لە ڕۆمانەکە گەیشتبێت، بەڵام کاتێ خوێنەرێکی دیکە ڕۆمانەکە دەخوێنێتەوە، بە شێوەیەکی دیکە لە ڕۆڵی کارەکتەرەکان بگات. بۆیە هیچ خوێنەرێك ناتوانێت، فەزای گشتی دەقێك، لە میانەی پەیوەندی بە خوێنەرەوە، ڕەنگڕێژ بکات و لای وابێت تۆنی ئەم کارەکتەرە نزمە و هی تر بەرزە. یاخود گێڕانەوەکە، لە سەر یەك هێڵی گێڕانەوە دەڕوات. ئەمە بە پێی تێگەیشتن و سەلیقە و چێژی خوێنەر دەگۆڕێت و پەیوەندی بە نووسەرەوە نییە. ئیدی هەر خوێنەرە و بە شێوەیەك دەروانێتە ڕووداو و کارەکتەرەکانی ڕۆمانێك.

ناونانی کارەکتەرەکان:

نووسەر لە میانەی وتارەکەیدا دەنووس□ت:([illegible] دا، ئەو هەموو کارەکتەرانەن، بەو هەموو ناوە سەیر و سەمەرانەوە. جوانی و هونەری ڕۆمانێك لەوەدا نییە کارەکتەرەکانی زۆربن و ناویان گوڵیارو دڵ شووشە بێت، بەڵکو لەوەدایە، ئەو کارەکتەرە چەند دەتوانێت بچێتە قووڵایی هزری خوێنەر و کار لە دەروونی خوێنەر بکات و هەستەکانی بوروژێنێت. لە ڕۆمانی (ئەندێشەی مر□ف□ك) دا، کە شاکارێکی گەورەی ئەدەبی کوردییە، □□واننووس وەسفی پیاوێك دەکات کە لە کڵاوە ڕۆژنەی

پەنجەرەکەیەوە، تیشکەکانی ڕۆژ دەبینێت و خۆی دەدوێنێت. لە نۆڤلێتی (سەگوەڕ)دا، کە ئەویش شاکارێکی ئەدەبی نەمرە، کارەکتەر بە تەنها مرۆڤێکی زیندانیکراوە. لە یەك کاتدا، ئەو کارەکتەرە، هێمایە بۆ کەسیەتییەکی شۆڕشگێڕ، خاوەن پرەنسیپ، ستەملێکرا و، یاخی، ئازاد و سەربەست. تەنانەت موکری، چەندین خەسڵەتی سایکۆلۆژییانەی مرۆڤی لەو کارەکتەرە زیندانیکراوە بەرجەستە کردووە. بۆیە مەرج نییە ڕۆمان دەیان کارەکتەری هەبێت. بەڵام کە کارەکتەریش هەبوو، نابێ بێ ناو و ئەرك و ڕۆڵ بن، جا ئەگەر ڕۆڵەکەیان لاوەکیش بێت. نووسەر لە درێژەی وتارەکەیدا، باس لەوە دەکات تا ئەو ڕۆمانە نەخوێنینەوە لە دڕندەیی تورك بەرامبەر بە کورد ناگەین، بەڵام بە پێچەوانەوە، ئێمە زەحمەتییەکی زۆرمان ناوێت تا لە دڕندەیی تورك،بەرامبەر بە کورد بگەین. ڕۆژانە، دیمەنەکانی خوێن و کوشتن و هەڵدان لە فڕۆکە و گرتن و ڕاپێچکردنی کوردەکان بۆ زیندان، لەلایەن ژەندرمە و دەسەڵاتە تۆتالیتاریەکەی ئەردۆگان دەبینین. نووسین، چەند پڕ واتا و قووڵاییش بێت، چەند کاریگەر و ناخ هەژێن و پڕ ماناش بێت، هێشتا ناگاتە ئەوەی لە واقیع ڕوویداوە و ڕوو دەدات و بینیومانەو دەبینرێت.
دواجار ئەوەی زۆر بەلامەوە سەیر بوو ئەوەبوو، کە نووسەرلەو وتارەیدا، ئامۆژگاری بەختیار عەلی دەکات، بچێت (گۆران سەباح و ئارام محەمەد و عمر سەعید و کیاکسار ئەحمەد) بخوێنێتەوە، تاکو فێری هونەری نووسین و دەربڕین بێت. پرسیار ئەوەیە، بۆچی پێی ناڵێت (هەژار موکریانی، شکور مستەفا، مەلا جەمیلی ڕۆژبەیانی، فەرهاد شاکەلی ، شێرزاد حەسەن ، حەکیم کاکە وەیس) و چەندان چیڕۆکنووس و ڕۆماننووسی تر بخوێنێتەوە؟ کەس بووە لە نووسینێکی خۆیدا، مەدح و سەنای خۆی بکات؟ مەگەر نووسەر نازانێت کە (کەس بە دۆی خۆی ناڵێت ترشە!).

وتاری:_ ڕۆمان زبڵدانی وشە نییە.

لێرەدا، بە پێویستی دەزانم هەر لە بارەی وتارێکی دیکەی نووسەر، بە ناوی (ڕۆمان زبڵدانی مێژوو نییە)، کە ئەویش لە ماڵپەڕی دەنگەکان بڵاوکراوەتەوە، سەرنجێکی کورت دەرببڕم. نووسەر لەو وتارەیدا، چەند نموونەیەکی لە سەرەتا و دەسپێکی چوونە نێو دەقی چەند ڕۆمانێکی جیهانی هێناوەتەوە و پەسن و ستاییشیان دەکات و هاوکات، چەند نموونەیەکیش لە ڕۆمانی کوردی، کە ئەو بە نا هونەری و لاواز ناویان دەبات. هەڵبەتە، پرسی سەرسامبوون تا ڕادەی خۆ بچووککردنەوە و شەرمکردن لە ئەدەبی نەتەوەیی خۆت، دیاردەیەکە و

لە نێوەندی ئەدەبی کوردیدا هەیە و دەشبێت. ئەمە، دوو دیوی هەیە، دیوێکی بەراوردکردنانەی ئەدەبییە، کە نییە یان دەگمەنە، دیوێکیشی سایکۆلۆژییە کە ڕەنگدانەوەی ئەو داگیرکارییە فەرهەنگی و کەسی و کولتوورییەیە، کە دوژمنانی کورد بە درێژایی مێژوو، پەنایان وەبەر بردووە و هەوڵی ئەوەیان داوە، ڕەگی بچووکی و خۆ بە کەمزانی، لە ئاست ئەویتری نەیاردا، لە ناخ و هزری مرۆڤی کورد دابکوتن. سەرنج بدەن، خانی، دوو سەد ساڵ بەر لە ئەوروپییەکان، باسی ناسیونالیزم و بناغەی نەتەوە لە مەم و زیندا دەکات (خوێنەر دەتوانێ بگەڕێتەوە سەر کتێبە گرنگ و نایابەکەی نووسەر و ئەکادیمی دیاری کورد، فەرهاد شاکەلی بە ناوی ناسیۆنالیزمی کوردی لە مەم و زینی ئەحمەدی خانیدا) کە هێشتا ناسیۆنالیزم وەك فیکر هەر بوونیشی نەبووە. فەرهەنگ و ئەدەبیاتی کوردی، نەك هیچی لە ئەدەبیاتی جیهانی کەمتر نییە، بەڵکو هونەریتر و بە چێژتریشە. خوێنەران دەتوانن بچن بەرهەمی ئەو نووسەرانە بخوێننەوە، کە نۆبڵی ئەدەبییان وەرگرتووە. گرفتەکە ئەمە نییە، گرفتەکە خۆ بە کەمزانی و بچووکی ئێمەیە لە نێوەندی ئەدەبی کوردیدا. چونکە بزاوتێکی پێچەوانە نییە کە بەرهەمە کوردییەکان وەربگێڕێتە سەر زمانە بیانییەکان، ئیدی ئەو بۆشایە دروست بووە. ئالان پەری، چەند شیعرێکی شاعیرێکی پەراوێز و نەناسراوی دانیمارکی وەرگێڕاوە، لە پێشەکیدا بە شێوەیەك پەسنی ئەو شاعیرە دەدات، وەك ئەوەی گەورەترین داهێنەری دنیا بێت، کە چی کە شیعرەکانی دەخوێنینەوە، هەست دەکەین شیعرەکانی، بێ ماناترین و نا هونەریترین و سادەترین شیعرن، کە ناگەنە دامێنی قەسیدەیەکی شیعری شاعیرێکی کورد. ئەمە پەیوەندی بەوەوە نییە کە شیعری کوردی لاوازە لە بەرانبەر شیعری بیانیدا، بە پێچەوانەوە، پەیوەندەی بە نەبوونی وەرگێڕان و ئەو سەرسامییە هەیە بە خۆرئاوا، کە وەرگێڕی ئەو کۆمەڵە شیعرە و هاوتێگەیشتنەکانی ئەویش هەیانە. ئێمە نەمانتوانیوە، وێنەی ڕاستە قینەی ئەدەبیاتی خۆمان بە دنیا بناسێنین. تۆ بڵێی لەو هەموو شیعر و چیرۆك و ڕۆمانەدا، بەرهەمێکی شایستەمان نەبێت؟ سەرنج بدەن، چ بزاوتێکی گەورەی وەرگێڕان لە زمانەکانی دیکەی بیانی بۆ سەر زمانی کوردی هەیە! بەڵام بە پێچەوانەوە، زۆر بە دەگمەن بەرهەمە کوردییەکان، وەرگێڕدراونەتە سەر زمانەکانی دیکەی دنیا، ئیدی چۆن نووسەرەکانمان و شاکارەکانیشیان، لە سەر ئاستی دنیا دەناسرێن؟ بۆیە ڕۆمانی کوردیش، هیچی کەمتر نییە لە ڕۆمانە جیهانییەکان و دەکرێ بۆ پشت ڕاستکردنەوەی ئەو بۆچوونەی من، خوێنەران بگەڕێنەوە سەر ئەو ڕۆمانانەی کراونەتە کوردی، ئەو کات دەردەکەوێت کە ڕایەکەی ئێمە لۆژیکییە یاخود نا؟ بێگومان دەسپێك لە هەموو دەقێکدا، یەکەم

ئەڵقەی گرێدانی دەقە بە خوێنەر و یەکەم دەروازەی چوونە نێو دەقیشە لە دوای ناونیشان وەك ئاماژەیەکی گشتی دەق. زۆرجار سیحری گێڕانەوەی ڕووداوێك لە سەرەتاوە، ئەو هەستە لای خوێنەر دروست دەکات کە بە دوای ڕووداوەکان دابچێت و کەمەندکێشی بکات، واتا لە سەرەتای دەقەوە، هەر تەنها گێڕانەوە یاخود سەرەتای باسەکان گرنگ نییە، لەوە گرنگتر ئەوەیە چیڕۆکنووس یاخود ڕۆمانووس، چەند دەتوانێت لە ڕێگەی ئەو دەسپێکەوە، خوێنەر بباتە نێو ڕووداوەکانی دەقەکە. گەلێك جار دەسپێکی دەقێك هەر لە سەرەتاوە ئەو تێڕوانینەمان بۆ دروست دەکات کە بە دوای ڕووداوەکانەوە بچین. لە هەندێ دەقی چیڕۆك و ڕۆماندا، دەسپێکی دەقەکە لە ڕووی سیحری گێڕانەوە و تەکنیکی داڕشتنەوە هێندە لاواز و نا هونەرییە، کە هەر لە سەرەتاوە خوێنەر درك بەوە دەکات کە ئەوەی دەیخوێنێتەوە چیڕۆك و ڕۆمان نییە، بەڵکو گێڕانەوەیەکی میللییانەی حیکایەت ئامێزە و هیچ بنەمایەکی هونەری گێڕانەوەی چیڕۆکی تێدا نییە. کە واتا دەسپێکی دەق گرنگە، چونکە دەروازی چوونە نێو دەق و ئەڵقەی گرێدانی خوێنەرە بە دەق، بەڵام هەڵەیە هەموو ڕۆمان لە دەسپێکدا کورت بکەینەوە، یاخود بۆچوونمان وابێت کە دەسپێکی ڕۆمانێك سەرنج ڕاکێش و پرسیار دروستکەر نەبوو، ئیدی نووسەرەکەی کەسێکی بێ توانایە. لە ڕۆمانی (گرەوی بەختی هەڵالە) دا، لە بری دەسپێك، کۆتایەکەی هێندە جوان و سەرنج ڕاکێشە، کە چێژَێکی تایبەت بە خوێنەر دەدات. ڕۆمان گێڕانەوەیە، گێڕانەوەش هەر تەنها دەسپێکی نییە، بەڵکو کۆتاییشی هەیە، کە واتا ئەوەی لە سەرەتادا نەبوو، لەوانەیە کۆتایەکەی بە شێوەیەکی تر بێت. ئەو ڕۆمانانەی نووسەر بە نموونە هێناویەتییەوە، لە ڕووی دەسپێکەوە، هیچ جیاوازییەکی هونەری، ئستاتیکی و بابەتییان لەگەڵ ڕۆمانی کوردیدا نییە. جیاوازییەکە لەوە دایە، کە ئەوان بیانین و هی ئێمەش کوردن. من لێرەدا، نموونە لە دەسپێکی چەندین ڕۆمانی جیهانی دەهێنمەوە، کە کراونەتە کوردی و نووسەرەکانییان لە نووسەرە هەرە دیار و هەندێکییان براوەی خەڵاتی نۆبڵیشن، تاکو بزانین ئەو دەسپێکانە، هیچ هونەر و داهێنانێکییان تێدایە، زیاتر لە دەسپێکی ڕۆمانی کوردی بێت؟ بۆ نموونە:_

*ڕۆمانی (دیوار) ی سارتەر، ئەمە سەرەتای ڕووادەکان و دەسپێکی ڕۆمانەکەیە:_(ڕاپێچی ژوورێکی گەورەی سپییان کردین، چاوانم پێ بەرزەفت نەدەکرا، چونکە ڕووناکییەکە چاوانمی ئازار دەدا).

▪ ڕۆمانی (10 خولەك و 28 چرکەی) ئەلف شەفیق، ئەمە سەرەتا و

دەسپێکییەتی:_(ناوی لەیلا بوو، بە تەکیلا بانگ دەکرا، لای هاوڕێ و لەشکرەکانی بەو ناوە ناسرابوو).

- ڕۆمانی (پایز دوا وەرزی ساڵە) ی نەسیمی مەرعەشی، کە باشترین ڕۆمانی ساڵی 2015 ی ئێران بووە، ئەمە دەسپێك و سەرەتاکەیەتی:([illegible]). * .([illegible]: (زۆر لە مێژ بوو میوانەکان ڕۆیشتبوون، نیو بە تێی شەو ڕاکشابوو، هەر خاوەن ماڵ وسێرگی و فلادیمێر لە ژوورەکە مابوونەوە).
- ڕۆمانی (منداڵ و پێڵاوەکان) ی موحسین ڕەملی، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(بۆ تۆڵەکردنەوەی مەرگی کچەکەم لە عێراق، بیست و هەفت منداڵم لە ئیسپانیا و کۆڵۆمبیا هێنایە دنیاوە).

*ڕۆمانی (کش وڕات)ی شەهید، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(موژدە ئەی عەبدولرزاقی جەبران، ئەی هاوڕێی ئەندێشە جوانەکانی نێو چیڕۆك و حیکایەتە گەورەکان).

*ڕۆمانی (ئازاری خۆشەویستی) ئەلبیرتۆ مۆرافیا، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(ئەمڕۆم، پێمخۆشە لە بارەی ژنەکەمەوە بدوێم).

*ڕۆمانی (تەنیایەکی ئێجگار بە هەرا و زەنای) بوهومیل هرابل، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(سی و پێنج ساڵە ئیش لە کاغەزی گەڕاوە دەکەم سی و پێنج ساڵە کتێب و کاغەزی گەڕاوە دەپەستێوم) دڵنیام ئەگەر ئەمە دەسپێکی ڕۆمانێکی کوردی بوایە، گۆران ئەوەشی وەك نموونە لە وتارەکەی، بۆ شکاندنی ڕۆمانی کوردی دەهێنایەوە.

*ڕۆمانی (دایکم) ی تاهیر بن جەللون، کە یەکێکە لە ناودارترین ڕۆماننووسەکانی دنیا، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(دایکم لە کاتی نەخۆشکەوتنییەوە، گۆڕاوە بۆ بوونەوەرێکی سیسەڵەی بچکۆڵەی کاڵەوەبوو بانگی تاکەکانی خێزانەکەی دەکات) مەگەر مرۆڤ کە نەخۆش و پیربێت، هەر وای لێ نایەت؟ ئەمە چ داهێنانێکی تێدایە، لە دەسپێکی نموونەی ئەو ڕۆمانە کوردیانە زیاتر بێت، کە نووسەر لە وتارەکەیدا بە نموونە باسیان دەکات و ڕەخنەیان لێ دەگرێت.

*ڕۆمانی (سەربوردەی دایك) ی جەنگیزی ئیتمانۆف، ئەمە

سەرەتاکەیەتی:_(ژنێکی تەنیا، بە کراسێکی خاوێن و سوخمەیەکی ڕەش و لەچکەیەکی سپی، بە باریکە ڕێگەیەکی پەرێزە گەنمێکدا بە هێواشی دەڕوات).

*ڕۆمانی (قارەمان و گۆڕەکان) ی ئێرنستۆ ساباتۆ، کە یەکێکە لە ناودارترین ڕۆمانووسەکانی دنیا، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(شەممەیەکی مانگی ئایاری 1953 بوو، دوو ساڵ بەرلە ڕووداوەکانی باراکاس، گەنجێکی باڵا بەرز لە سەر یەکێك لە شۆستەکان پیاسەی دەکرد) ئەمە هیچی تێدایە، زیاتر بێت لە ڕۆمانی ڕۆمانووسانی کورد؟

*ڕۆمانی (بیرەوەری سۆزانییە غەمبارەکە) ی مارکیز، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(لە ساڵانی نەوەتی تەمەنمدا، حەزمکرد عشقە شەوێکی شێتانە لەگەڵ کچێکی هەرزەی نەکراوەدا، پێشکەش بە خۆم بکەم رووسا کابارکاسم وەبیر هاتەوە).

*ڕۆمانی (ئاغا و نۆکەر) ی لیۆن تۆڵستۆی، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(یەکێك لە دەیەی ساڵانی هەفتا بوو، قەدیسی کلێسەی گوندەکە، ڕێو ڕەسمێکی بۆ ئەو ڕۆژە پیرۆزە ڕێکخستبوو) کەس هەیە لە تۆڵستۆی ناودارتر؟ ئەم دەسپێکە هیچ ئستاتیکا و داهێنانێکی گەورەی تێدایە؟

*ڕۆمانی (باڕۆنی سەر دارەکان) ی ئیتاڵۆ کالڤینۆ، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(پانزەی ژانیوەری ساڵی 1767 بوو، دواهەمین ڕۆژ بوو کە کۆزیمۆ لاڤرێسی برام لە نێو ئێمە دەژیا، من ئەو ڕۆژەم جوان لە بیرە کە دەڵێی دوێنێیە).

- ڕۆمانی (باڵاخانەی یاقوبییان) ی عەلا ئەسوانی، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(مەودای نێوان گوزەری پەهلەر، لەو شوێنەی دەسوقی زەکی بەگ لێی نیشتەجێ بوو، لەگەڵ نووسینگەی باڵاخانەی یاقوبیان سەد مەتری تێپەر نەدەکرد).
- ڕۆمانی (ئاهەنگی ماڵئاوایی) میلان کۆندێرا، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(سەرەتای پاییز بوو لە نێو دەربەندە قەشەنگەکەوە، درەختەکان ڕەنگی زەرد و سوور و قاوەیان گرتبوو، وا دەهاتە بەرچاو، مەڵبەندی تەندروستی شارۆچکەکە، بە بلێسەی ئاگر گەمارۆ درابێت).
- ڕۆمانی (وڵاتی کوێران) ی هێربرت جۆرج وێڵس، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(ئەو شاخەوانێك بوو لە نزیك شاری کیوتێر، پیاوێکی گەڕۆك و دنیا دیتە بوو).
- ڕۆمانی (ڕوحی ئێمە لە شەودا) ی کینت هاروف، ئەمە

سەرەتاکەیەتی:_(ئەو کاتەی کە ئادی مێر، پەیوەندی بە لیس واتەرسەوە کرد، ئێوارەیەکی درەنگی مانگی مەی بوو پێش خۆر ئاوابوون).

- ڕۆمانی (کوێری) ژوسێ سارامگۆ، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(چرا زەرد بوو، دوو ئوتومبێلەکەی پێشەوە، بەر لەوەی چرا سەوز بێ تیژ تێپەڕین) ئەمە مانای وایە، کەسێك پێچەوانەی ڕێساکانی یاسای هاتووچۆ ئوتومبێلی لێخوڕیوە. هیچ داهێنانێکی تێدایە، زیاتر بێت وەك دەسپێك و سەرەتا لە ڕۆمانی کوردیدا؟
- ڕۆمانی (بەفری کلیمانجارۆ) ی ئەرنست هەمنگوای، کە یەکێکە لە ناودارترین ڕۆمانەکانی دنیا، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(ئەوەی بەلامەوە سەیرە ئەوەیە، کە هیچ ئازارێکی نییە، ئەمەی گوت و دوایش لە سەری ڕۆیشت، ئەمەش وا لە مرۆڤ دەکات هەست بە دەست پێ کردنی بکات).
- ڕۆمانی (گرگنی) ی پیێر لاگەرکڤیست، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(من بیست و شەش ئینج درێژم، ئەندامەکانی لەشم، لەگەڵ یەکتریدا گونجاو و پێگەیشتوون، ڕەنگە سەرم لە سەری ئاسایی نەختێك زلتر بێت) ئەم دەسپێکە، چ جوانی و داهێنانێکی تێدایە؟ مەگەر سەرەتای ڕۆمانەکانی (کاراون کاکەسوور و عەتا محمەد و شێرزاد حەسەن) و دەیان ڕۆماننووسی دیکەی کورد، جوانتر و بە چێژتر و سەرنجڕاکێشترنین؟
- ڕۆمانی (مەسیح لە خاچ دەدەنەوە) ی نیکۆس کازانزاکیش، کە یەکێك لە شاکارە هەرە دیارەکانی دنیا، ئەمە سەرەتاکەیەتی:_(ئاغای گوندی لیکۆڤریسی، لە بانێژەی ماڵەکەیدا، کە بە سەر گۆڕەپانی ئاواییدا دەنۆڕێ، سەبیل دەکێشێ، مەی دەنێشێت و نمە نمەش باران دەبارێت).

هەڵبەتە، دەتوانم ناوی سەد ڕۆمانی دیکەی وەرگێڕدراو، ئاماژە پێ بدەم، کە سەرەتا و دەسپێکیان نەك هەر هیچیان لە ڕۆمانی ڕۆماننووسانی کورد زیاتر نییە، بگرە ڕۆمانی کوردی دەسپێکەکەی هونەریترو جوانتر و بە چێژتریشە. نە ڕۆمان، نە شیعر و چیرۆکی کوردی، لە هی جیهانی کەمتر نییە. بە بڕوای من، شێرکۆ بێکەسلە ڕووی شیعری بەرگریی و شۆڕشگێڕییەوە، زۆر لە مەحمود دەروێش لە پێشترە، بەڵام کە دەروێش دەناسرێت و شێرکۆ ناناسرێت، پەیوەندی بەو دیدە نەتەوە پەرستی و هەڵپەرستییەوە هەیە، کە سیاسەتی دنیا ئاراستە دەکات. ئەدەبی جوان و داهێنەرانە، بە ناسراویی و خەڵات و نۆبڵی ئەدەبەوە نییە. کەس ئەوەندەی فارسەکان، فەرهەنگ، کولتوور، شارستانیەتییان هەیە؟ بەڵام هەتا ئێستا نووسەرێکی فارس نۆبڵی

ئەدەبی وەرنەگرتووە. نەجیب مەحففوزیش، لە سۆنگەیەکی سیاسی وەریگرت. کورد دەیان ڕۆماننووس و ڕۆمانی جوانی هەیە، بەڵام گرفتەکە پەیوەندی بە سیاسەت و نەبوونی قەوارەوە هەیە. بۆیە ئەوە نابێتە پێوەر بۆ ڕەتکردنەوە و بە کەم نیشاندانی ڕۆمانی کوردی، کە ئاخۆ دەسپێکەکەی جوانە یان نا؟ چونکە وەك وتمان ڕۆمان بە تەنها دەسپێك نییە و کورتکردنەوەشی بۆ سەرەتا و دەسپێ ًك، هەوڵێکە بۆ کوشتنی چێژی خوێنەوە و بەردەوامی خوێندنەوەی ڕۆمان لای خوێنەر. هەرچی سەبارەت بە درێژدادڕی و کورتکردنەوەی سەرەتای ڕۆمانەکانە لای نووسەر، ئەوا بە پێویستی دەزانم، لە بارەی درێژدادڕی و ئەو نموونانەی نووسەر ڕاستیکردوونەتەوە، چەند سەرنجێك دەرببڕم. دیارە هەموو درێژدادڕییەك لە ڕۆمان و چیرۆکدا، ناچێتە خانەی خەسارکردنی وشە و ڕستە، چونکە لە زۆر کاتدا، بینای هونەری دەقەکە، لە ڕێگەی وەسف و شیکاریی و چوونە نێو قووڵایی وێنەکانەوە، ئەوە دەخوازێت زمان بە مەبەستی گەیاندنی مانای زیاتر، درێژتر بکرێتەوە بۆ نموونە:_

مەلای مزگەوتی مەلای گەورە.

کە حەسەن حەیران، حەیران دەچڕێت.

- دەست دەبەیتە نێو گیرفانی پانتۆڵەکەت، هەر بە دەست گێڕان، دەزانیت تەسبیح و پاکەتی جگەرە و چەرخ و قووتووی پەمپی ڕەبۆکەت پێیە. ئەم دەربڕینە کە لە کۆمەڵە چیرۆکی (ئاسمانی سوور) دا هاتووە، بە هیچ شێوەیەك درێژدادڕی نییە، چونکە لە کرداری یەکەمدا، کاری دەست تەنها چوونە نێو گیرفانە، لە کرداری دووەمدا، کاری دەست ئەمجارەیان لە نێو گیرفاندا ئەوەیە، بزانێت چی و چەند شت لە نێو گیرفاندایە بە هەمان شێوە ڕەنگە خوێنەرانێك بپرسن، ئەی پەمپی ڕەبۆ خۆی لە نێو قووتوو، یان کارتۆنی تایبەتی خۆی نییە؟ بەڵام لەو پەڕەگرافەدا، پەمپەکە لە نێو قووتووەکەدایە، قووتووەکەش لە نێو گیرفاندایە، کارەکتەرەکە کە دەستی بە شتەکان دەکەوێت، بەر پەمپەکە نا، بەر کارتۆنی پەمپەکە دەکەوێت، بۆیە ئەگەر پەمپەکە بۆ کارتۆن بووایە، پێویستی بەو وردەکارییە نەدەکرد.
  زمانی کوردی، زمانێکی ورد و دەوڵەمەندە بە وشە و هاواتاکردن و گوزارشتکردن. بڕوام وایە، هیچ وشەیەك لە زمانی کوردی زیادە نییە و هەموو وشەیەك مەغزا و ناوەڕۆکی زمانەوانی و فەرهەنگی خۆی هەیە. ئەو وردەکارییە، زۆر جار

دەبێتە گرفتێك لە بەراوردكردنی زمانی كوردی لەگەڵ زمانەكانی تر، یاخود لێكدانەوە و هەڵسەنگاندنی چونكە مەرج نییە هەموو وشەیەك لە چوارچێوەی زمانەوانی و مانایی خۆیدا، بە تەنها وەك كۆنسێپتێك مانا بگەیەنێت. وشە هەیە هەتا لە نێو ڕستەیەكدا ئاماژەی پێ نەدەیت، ناتوانیت وەك لایەنی مۆرفۆلۆژی، لێكدانەوەی بۆ بكەیت و مانای بدەیتە پاڵ. بۆ نموونە:_

- وشەی (قۆڕ) بە مانای ناشرین دێت، بەڵام لە هەمان كاتیشدا هێمایە بۆ چاڵ و قووڵایی.
- وشەی (پەڕ) دەكرێ وەك پەڕە كاغەز بخوێنرێتەوە، هاوكات بە مانای پەڕی باڵندەش دێت.
- وشەی (سەرمایە) هەم مانایەكی ئابووری دەگەیەنێت، هەمیش مانایەكی سرووشتی.
- وشەی (گەروو) بە مانای هەوك دێت، لە هەمان كاتیشدا بە مانای باسك، واتا گەرووێكی درێژ دێت.

(لە گەرووم ئاوابوو) واتا شتێك لە قووڵگی چۆتە خوار.

(لە گەرووەكە ئاوابووم) بە مانای لە شوێنێكی زەوی كە باسك یان گەروو بووە، ئاوابووە و پەڕیوەتەوە بۆ شوێنێكی دیكە.

- خۆ، واتا بازنەیی (زەوی خۆە)، خۆ زۆر جار بە مانای هەمووانیش دێت (خۆ ئەو پەتایەیان گرتبوو).

ئەگەر زمانی كوردی لە ئاستی دەربڕین و نووسینیشدا، ستاندار و یەك زمان نەبێت، بەڵام چەندین یاسای زمانەوانی و ڕێنووسی هەیە و ڕەنگە لە كاتی نە نووسینی پیتێك، یان دەنگێك، تەواوی مانای وشەكە لە ئاستی دەربڕین و گەیاندندا گۆڕانی بە سەردابێت. لە هەندێ كاتدا، نەنووسینی تەنها وشەیەك سەرلە بەری مانای ڕستەكە دەگۆڕێت. بۆ نموونە:[illegible]:(ئەو كوڕە كۆ بوو) لێرەدا كوڕ بە مانای كەسێك دێت كە ناوێكی نادیارە، بەڵام كاتێ دەڵێین:_(ئەو كووڕە كۆ بوو) دەبینین سەرتاپای مانای ڕستەكەی گۆڕیوە، چونكە (كووڕ) لێرەدا بە مانای كووڕبوونەوە دێت. زۆرجار نووسینی یەك ڕستە كە وشەكانییان وەك یەكە، بە

خاڵبەندی مانەکەیان دەگۆڕێت.

دەشێ خەسار ناسی لە وشە و نووسین لای زۆرلە نووسەرانی کورد هەبێت، درێژدادڕیش دەبێت، بێگومان هەشە، بەڵام ئەمە پەیوەندی بەوەوە نییە کە وشە لە زمانی کوردی زیادە و پێویست ناکات هەموو وشەیەك بنووسرێت. بەڵکو دەگەڕێتەوە سەر ئاگایی و زانیاری نووسەر لە بارەی زمانەوە. ئێستا، لە سەر ئەو نموونانە دەوەستین، کە گۆران سەباح ڕەخنەی کردوون و بڕوای وایە درێژدادڕییە لە ڕۆمانی کوردی و ئەو جارێکی ترکورت و پوختیان دەکاتەوە. بەڵام ئەوەی لێرەدا پێویستە ئاماژەی پێ بدرێت ئەوەیە، ئایا ئەوەی ئەو بە درێژدادڕی دەزانێت، دەشێ لای نووسەری ڕۆمانەکەش بە هەمان شێوە بێت؟ یان بە مەبەستێکی دیکەی وەسفی و وردەکاریی بە کاری هێنابێت؟ بۆیە بە بڕوای من ئەوەی ڕۆماننووسەکانی ئێمە نووسیویانە، ناچێتە خانەی درێژدادڕییەوە، بەڵکو جۆرێکە لە ئاگایی نووسین و وردەکاری وەسف و زمان، کە دەبێ خوێنەر درکی پێ بکات. بۆ نموونە:_

- جان دۆست لە ڕۆمانی (میرنامە)، لە سەرەتای ڕۆمانەکەدا دەنووسێت: ([illegible]) [illegible] :(لە نێو گۆڕەکە گوتی ئیتر بەسە) بێگومان، ئاسمان و ڕێسمان جیاوازی لە ڕووی واتایی و ناوەڕۆکەوە ، لە نێوان ئەوەی جان دۆست نووسیویەتی و ئەوەی گۆران دەیەوێت هەیە. ئەم دوو دەربڕینە، ڕاستە هەمان مانا دەگەیەنن، بەڵام پەیوەندییان بە دوو باری سایکۆلۆژیی، ژینگەیی، شوێن و دەلالەتەوە هەیە. لێرەدا، بۆ بەرچاو ڕوونی نووسەر و خوێنەرانیش، لە سەریان دەوەستین. هەڵبەتە، مرۆڤ کە لە نێو گۆڕبوو، واتا لە نێو تۆز و خۆڵ و دەشێ قوڕیش دابێت، چونکە سرووشتی ناو گۆڕ وایە، کە لەو شوێنەش بوو، دواجار جلوبەرگەکانیشی تۆزاوی دەبن، بۆیە دەبینین کارەکتەرەکە، سەرەتا تۆز و خۆڵ لە خۆی دا ئەتەکێنێ، ئەوکات هاوار دەکات، بەڵام ئەوەی گۆران دەیەوێت، پەیوەندی تەنها بە کارێکی دیاریکراوەوە هەیەکە ئەویش (هاوار) کردنە. لە دیمەنی یەکەمدا، مرۆڤێك هەیە، تۆز و خۆڵ لە خۆی دا ئەتەکوتێت و هاوار دەکات، بەڵام لە دیمەنی دووەمدا، تۆز و خۆڵ بوونی نییە. بەمەش لە ڕستەی یەکەمدا، بکەرەکە دوو کار دەکات، بەڵام لە ڕستەی دووەمدا، بکەرەکە

تەنها كارێك دەكات كە ئەویش هاوار كردنە. ئەمە وێرای ئەوەی كە كەسێك لە نێو گێڕبێت، واتا لە نێو تۆز و خۆڵدایە.

- میران ئەبراهام لە ڕۆمانی (نیشتمانی سارا) دا نووسیویەتی:_ (لە سەردەمی منداڵیمەوە، بەردەوام پیاوێكی ڕیش سپی كورتە باڵا، ڕەنگی چاوەكانی قاوەیی و لووتێكی قنج، كەوا و سەڵتەی لەبەر دایە و مشكییەكی ڕەشی بە توندی بە سەرەییەوە پێچاوە، فەقیانە سپییەكانی زوو زوو لە بازووی توند دەكات) نووسەر بڕوای وایە ئەوە هەموو درێژدادڕییە میران كردوویەتی و پێویست بە هیچ لەم وردەكارییانە ناكات و دەبوو بنووسێت:_(كورتە باڵایەكی ڕیش سپی جرپن، فەرنجییەكی بۆری لەبەر دایە و بە چاوە قاوەییەكانی سەیرم دەكات) لە ڕاستیدا، ئەوەی میران نووسیویەتی درێژدادڕی نییە، بەڵكو وردەكاری وەسفی پۆشاكی پیاوەكەیە و تیایدا ڕۆمانووس وێنەیەكی تایبەتی داوەتێ، ئەمە لەلایەك، لەلایەكی دیكەوە، دەبوو نووسەر ئەوە بزانێت هەموو جل و بەرگێكی پیاوانە، فەقیانەی سپی نییە، بەڵكو ئەمە بۆ جۆرە پۆشاكێكی تایبەتە، كە جیا دەكرێتەوە لە پۆشاكی كوردی دیكە. مەگەر جلو بەرگی كوردی، جۆرەها شێوە و ئاماژەی نییە؟ كە ڕۆمانووس ئاماژە بە فەقیانەی سپی دەكات، ئەمە وەسفی جل و بەرگی پیاوەكەیە، نەك درێژدادڕی و خەساركردنی وشە. مەگەر هەموو كەسێك كەوا و سەڵتە لەبەر دەكات و فەرەنجی دەخاتە سەر شانی؟ پاشانیش زەمەنی دیتنی پیاوەكە، زەمەنی (منداڵییە)، ئایا ئەوەی گێران نووسیویەتی هیچ زەمەنێكی تێدایە كە هێما بێت بۆ تەمەن و قۆناغی ژیانی كارەكتەرەكە؟
- هێشەنگ شێخ محەمەد لە دەسپێكی ڕۆمانی میدیادا نووسیویەتی:(سەعات چواری ئێوارەی ناوەڕاستی مانگی نیسان بوو، بارینی گەواڵە بارانێك ئەو ناوەی تەڕو سارد كردبوو، خەلیفە عوسمان دەستی پێكرد، ئەڵڵائەڵڵا) گێران لە بارەی ئەو دەسپێكەوە دەڵێت:(شتێكی نامۆ نییە، خەلیفە ئیشی ئەوەیە زیكر بكات، شتێكی نوێی تێدا نییە) بڕوام وایە، نووسەر لە خوێندنەوە هەڵسەنگاندنی ئەو پەڕەگرافەدا ورد نەبووە، چونكە لەو دەسپێكەدا، هەر تەنها خەلیفە بوونی نییە، بەڵكو ناوەڕاستی مانگی نیسانیش هەیە. من ئەو ڕۆمانەم هێشتا نەخوێندۆتەوە، بەڵام لە میانەی ئەو نووسینەدا، ئەو پرسیارەم لادروستبوو، كە ڕۆمانووس لە دوانزە مانگدا، بۆچی باسی (نیسان) ی كردووە و باسی (ئایار) و(حوزەیران) و (ئاب)ی نەكردووە؟ دواتریش، بۆچی لە مانگی نیساندا، باسی

ناوەڕاستی ئەو مانگە دەكات؟ كە واتا ئەمە هەر تەنها ئەوە نییە ڕۆماننووس باسی خەلیفە دەكات و خەلیفەش ئیشی زیكر كردنە ئەگەرچی بۆ زانیاریی نووسەری وتارەكەش، خەلیفە هەموو كات زیكر ناكات، بەڵكو كات و ساتی زیكر و چوونە نێو تقوسی دینییەوە كات و ساتی خۆی هەیە، دەكرێت لە ئاماژەدان بە ناوەڕاستی مانگی نیسان، خوێنەر بیری بۆ چەند ڕووداوێك بچێت بۆ نموونە:_(14/4) ڕۆژی ئەنفالەكانە و تەنها لەو ڕۆژەدا، لە گوندی جەلە مێرد (ئەگەر هەڵە نەبم ئەو گوندە بوو) بیست هەزار گەرمیانی ئەنفال كرا ڕۆژی (16/4) دۆڵی بالیسان كیمیا بارانكرا، ئەو ڕۆژە بە ڕۆژی ژینگەی كوردستان دیاریكراوە هاوكات، لە سێیەمین چوارشەممەی مانگی نیسان، جەژنی ئێزیدییەكانە ئەمانە چەند ڕووداوێكن لە ناوەڕاستی مانگی نیسانن، كەواتا دەكرێ بڵێن پێویست بەو هەموو وردەكارییە ناكات، لە ڕۆمانەكەدا؟ ، من هاوبۆچوونی نووسەرم كە درێژدادڕی لە ڕۆمانی كوردیدا، بە ئەندازەیەكی زۆر لای گەلێك لە ڕۆماننووسان بوونی هەیە، بەڵام هەرچی گوترا، مەرج نییە درێژدادڕی بێت. هەندێك جار، سرووشتی گێڕانەوەی ڕووداوەكان، وەسف و هونەركارییەكانی دەربڕین، ئەوە دەخوازن كە ڕۆماننووس، هێڵی گێڕانەوە درێژ بكاتەوە.

▪ كاروان كاكەسوور لە دەسپێكی ڕۆمانی (ماڵی نانی) نووسیویەتی:([illegible]) [illegible]:(تكایە ڕۆمان بەم دێرە تەقلید و سواوانە دەسپێ مەكەن، هیچی تێدا نییە، خوێنەر لە سەرەتا وازی لێ دێنێت) دەشێ ئەم دەسپێكە بۆ نووسەر هیچی تێدا نەبێت، بەڵام ئەو ناتوانێت ئەم تێگەیشتنەی خۆی بەسەر هەموو خوێنەرێك بگشتێنێ، پاشان ئەم دەسپێكە هیچی تێدا نییە؟ مەگەر ڕۆماننووس هەر لە سەرەتای ڕۆمانەكەوە هزری خوێنەر بە ڕووداو و كارەساتێكی بزر ئاشنا ناكات كە دەشێ لە میانەی گێڕانەوەی چیڕۆكەكە بیزانێت؟ خوێنەر دەپرسێ بۆ نەدەكرا؟ دەبێ چی ڕوویدات ئەگەر چیڕۆكەكە بگێڕدرێتەوە؟ بۆیە بە بڕوای من گەورەترین هەڵەی خوێنەر ئەوەیە، دنیابینی خۆی بكاتە پێوەر بۆ خوێندنەوە و دنیابینی خوێنەرانی تر، چونكە نابێ ئەوەمان بیر بچێت هەموو دەقێك، جۆرێك لە چێژ و تایبەتمەندی و ڕەهەندی واتایی لای خوێنەران هەیە و خوێنەرانیش، لە ئاستی هزر و دنیابینی و تێگەیشتندا، هەموویان وەك یەكتری بیر ناكەنەوە و دەقێك ناخوێننەوە.

مەرج نییە لە ڕۆماندا هەرچی گوترا و نووسرا ، بچێتە خانەی درێژدادرییەوە. درێژدادڕیی، وەك خەسڵەتێکی هونەری لە ڕۆمانی کوردیدا، بە ئەندازەیەکی زۆر دەبینرێت، بەڵام دەبێ درێژدادڕیی و وردەکارییەکانی وەسف و هونەرکاریی گوزارشت و دەربڕین، زۆر بە وردی لە یەکتری جیا بکەینەوە، بۆ ئەوەی کاتێ ڕۆمانێکمان خوێندەوە، بزانین درێژدادڕیی تێدایە، یان ڕۆماننووس مەبەستی دیکەی هەیە، لە درێژکردنەوەی زمان و دەربڕیندا.

نووسەر، لەمیانەی بەراوردکردنی چەند ڕۆمانێکی بیانی بە کوردی، وەك باسمان کرد، پەسنی ڕۆمانە بیانییەکان دەدات. بەڵام ئەگەر بە وردی، بەراوردی ئەو دەسپێکانە، بە دیدگایەکی بەراوردکاریی و ئەدەبییانە، نەك سۆز و کەوتنە ژێر کاریگەری ئەدەبی ئینگلیزی و جیهانی بکەین، ئەوا جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان ئەو ڕۆمانانە، لە ڕووی سەرەتا و ڕستەی یەکەم نابینین. لێرەدا، هەر لە و ڕۆمانانەی نووسەر لە وتارەکەیدا بە نموونە دەیانهێنێتەوە، ئەو بەراوردکارییە دەردەخەین. بۆ نموونە:

- (خۆشبوو بیانسووتێنی) ڕۆمانی، (فەهرەننایت 451) ی ڕەی برادبێری.
- (من لە بەرەبەیانی یەکەمەوە زانیم دیلی کردووم) ڕۆمانی، (دواهەمین هەناری دنیا) ی بەختیار عەلی. دەسپێکی ڕۆمانە بیانییەکە، هیچی داهێنەرتر و سەرنجراکێشتری تێدایە، لە هی بەختیار عەلی زیاتر بێت؟
- (دەیزی قاتێکی ڕەشی لە بەرکرد، یەخەی هێندە درێژبوو، دەیتوانی دەرسی فەلسەفە بڵێتەوە). (harlangoben_ d0ntlet go).
- (بۆ خۆشم باوەڕم نەدەکرد، چۆن لە پڕ و بێ هیچ پێشینەیەك دەوڵەمەند بووم) ڕۆمانی (خەونی پیاوە ئێرانییەکان) ی ماردین ئیبراهیم. کامیان دەسپێکی سەرنجڕاکێشی هەیە؟ مامۆستایەك فەلسەفە بڵێتەوە، یان لە پڕ دەوڵەمەندبوونی کەسێك کە چەندین ئاماژەی کەسی و کۆمەڵایەتی و ئاکاریی و پەروەردەیی دەگەیەنێت.
- (کتێبەکە ئەستوور و ڕەش بوو بە تۆز هاتبووە داپۆشین) (A.S.BYATTS).
- (هەرکەسێك لە ژیانیدا هەیە، بۆ ئەوەی بە خۆی بزانێت، هەست دەکات قورسایی کەم دەبێت و سووك دەبێت) ڕۆمانی، (ڕێبەری کتێبسازە کوژراوەکان) ی عەتا محەمەد. سەرنج لە هەردوو

ڕستەکە بدەن، ئاخۆ کامیان سەرنجڕاکێشتر و پڕماناترە؟ بێگومان، دەتوانم گەلێك نموونەی دیکەش هەر لە خودی وتارەکەی نووسەر بێنمەوە، بەڵام چونکە لە (ئینگلیزی نووسین) باش نیم، بەوەندە واز دەهێنم. بڕوام وایە نووسەر لە هەر یەك لەو دوو وتارانەی، یان پەلەی کردووە لە نووسین و خوێندنەوەی ڕۆمانەکان، یان هەر بەمەبەست و بۆ شکاندنی ڕۆمانی کوردی ئەمانەی نووسیوە. ساڵانێکە لە نێو خوێندنەوەی دنیای ڕۆمان دام و گەلێك شیعر و چیڕۆك و ڕۆمانی بیانی وەرگێڕدراوم خوێندۆتەوە. بۆیە جیاوازییەکی ئەوتۆ (ئەگەر هەشبێت زۆرکەم) لە نێوان ڕۆمانی کوردی و بیانی نابینم. بە پێچەوانەوە، زۆرجار تا هەندێك نووسین و تێکستی کوردی نەخوێنینەوە، درك ناکەین کە ئێمەش ڕۆمانی جوان و ڕۆماننووسی بە توانامان هەیە.

*سەرنج:_خوێنەران دەتوانن بۆ خوێندنەوەی هەردوو بابەتەکەی نووسەر، بگەڕێنەوە سەر بەشی ئەدەبی ماڵپەڕی دەنگەکان.

ڕوانـــدز_نەورۆزی_

2021